

بررسی منابع و روش‌های کسب درآمد سازمان مناطق آزاد در ایران

انديشكده اقتصاد مقاومتي |

گروه توليد و تجارت |

فروردین ماه ۱۴۰۱

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا
وَأَنهَاكَ فِي رِجَاكَ مَا (بِاخْلَاصِ نِيَّةٍ) جِهَادِ كُنْتُمْ،
قطعا به راه‌های خود، هدایتشان خواهیم کرد

رهبر معظم انقلاب: علاج برون رفت از مشکلات کشور «اقتصاد مقاومتی» است.

معرفی اندیشکده اقتصاد مقاومتی

اندیشکده اقتصاد مقاومتی یک کانون تفکر با مأموریت «تصمیم سازی برای حل مسائل اقتصاد کشور در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی» است که در سال ۱۳۹۵ فعالیت رسمی خود را آغاز نمود.

شناسایی شبکه مسائل در هر حوزه موضوعی، طراحی راهکار برای حل مسائل احصاء شده و هم‌اندیشی جهت ارزیابی و تدقیق آن، بررسی تجربیات جهانی، طرح مباحث در فضای نخبگانی و رسانه‌ای و پیگیری راهکارهای ارائه شده از دستگاه‌ها و مسئولین مرتبط به منظور اتخاذ تصمیمات لازم، از جمله فعالیت‌هایی است که در اندیشکده انجام می‌شود.

علاقه‌مندان می‌توانند از طریق سایت Mett.ir با اندیشکده اقتصاد مقاومتی در ارتباط باشند و نظرات، انتقادات و پیشنهادهای خود را در خصوص این گزارش و همچنین سایر فعالیت‌های اندیشکده، مطرح کنند.

بررسی منابع و روش‌های کسب درآمد سازمان مناطق آزاد در ایران

تولید و تجارت	گروه موضوعی:
پژوهشی	نوع گزارش:
۱۴۰۱۰۱۳۳۱	شناسه:
۱۴۰۱/۰۱/۲۸	تاریخ انتشار:
فردین کریمی	تهیه و تدوین:
سید حسن محفوظی موسوی	مدیر مطالعه:
محمد مهدی یزدانی	ناظر علمی:

خلاصه مدیریتی

با اجازه تاسیس مناطق آزاد در ایران مطابق برنامه اول توسعه و ادامه این روند در دهه ۸۰ این مناطق با چالش‌های متعددی روبه‌رو بوده‌اند. یکی از چالش‌های اساسی این مناطق، نحوه تامین مالی و درآمدزایی آن‌هاست. بر اساس ماده ۱ قانون چگونگی اداره مناطق آزاد ایران، ایجاد زیرساخت‌ها و توسعه عمرانی و همچنین ارائه خدمات عمومی بر عهده سازمان‌های مناطق آزاد گذاشته شده است. از این رو سازمان‌ها باید از محل درآمد خود هم به ایجاد و توسعه زیرساخت‌های مورد نیاز منطقه آزاد و محدوده‌های جمعیتی آن بپردازند و هم هزینه‌های جاری خود را تامین کنند.

درآمدها و منابع مالی مناطق آزاد به طور کلی به دو دسته درآمدهای جاری و درآمدهای سرمایه‌ای تقسیم می‌شود. درآمدهای جاری شامل اجاره‌ها، خدمات شهری، صدور مجوزها، خدمات بندری و فرودگاهی، ورود و خروج کالا و مسافر، خدمات انبارداری و لجستیک و درآمدهای عمومی واحد‌های خاص است.

همچنین مهم‌ترین درآمدهای سرمایه‌ای مناطق آزاد عبارتند از: واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای مانند فروش زمین، واگذاری دارایی‌های مالی مانند سود سرمایه‌گذاری‌ها، تسهیلات داخلی و خارجی، انتشار اوراق، بودجه عمومی دولت و اسناد دریافتی. درآمد دیگری که جزئی از درآمدهای سرمایه‌ای محسوب می‌شود، عبارت است از عوارض ورود کالاهای تجاری از منطقه آزاد به سرزمین اصلی.

به طور کلی درآمدها و هزینه‌های جاری مناطق آزاد بین ۲۵ تا ۳۰ درصد از کل بودجه مناطق را شامل می‌شود و بیش از ۷۰ تا ۷۵ درصد بودجه مربوط به درآمدها و هزینه‌های سرمایه‌ای است. سازمان مناطق آزاد باید درآمدهای سرمایه‌ای خود را در جهت ایجاد زیرساخت‌های مورد نیاز مناطق آزاد به کار ببرد.

مهم‌ترین منبع درآمدی و تامین مالی مناطق آزاد ایران، فروش زمین، عوارض واردات کالاهای تجاری به سرزمین اصلی و صدور مجوزهای فعالیت‌های اقتصادی است. از آن جا که دولت زیرساخت‌های مورد نیاز فعالیت مناطق آزاد را ایجاد نکرده و از طرفی بخش خصوصی قوی وجود ندارد که به توسعه زیرساخت بپردازد از این رو مناطق بالاچار باید درآمدهای مورد نیاز خود را از طریق فروش زمین و عوارض واردات کالاهای تجاری به سرزمین اصلی و صدور کسب کنند.

به عنوان نمونه، مهم‌ترین منبع تامین مالی منطقه آزاد ارس شامل عوارض واردات کالای تجاری از منطقه آزاد به سرزمین اصلی، ورود و خروج کالا و مسافر، واگذاری دارایی‌های مالی و فروش زمین به شمار می‌رود. همچنین مهم‌ترین منبع درآمد منطقه آزاد کیش عبارتند از: واگذاری دارایی‌های مالی، فروش زمین، صدور مجوزها و عوارض واردات کالاهای تجاری از منطقه آزاد به سرزمین اصلی است.

برخلاف مناطق آزاد در ایران، منطقه آزاد شانگهای در چین و منطقه آزاد جبل علی در امارات بیشتر درآمدهای خود را از طریق ارائه خدمات کسب می‌کنند که اصلی‌ترین دلیل این موضوع ایجاد زیرساخت‌های مناسب در این مناطق است. مهم‌ترین منابع درآمدی مناطق آزاد شانگهای خدمات لجستیکی حمل و نقل (هوایی، دریایی و زمینی)، خدمات فنی مهندسی، خدمات لیزینگ (اجاره) و مالیات و از طرف دیگر مهم‌ترین منابع درآمدی منطقه آزاد جبل علی امارات، خدمات لجستیکی، خدمات بانکرینگ، انبارداری و ثبت شرکت است.

فهرست مطالب

مقدمه.....	۸
فصل ۱. بررسی قوانین و روش‌های درآمدزایی در بودجه و روش‌های تامین مالی مناطق آزاد.....	۱۰
۱-۱- قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری - صنعتی.....	۱۰
۱-۲- نحوه تعیین مالی مناطق آزاد تجاری - صنعتی.....	۱۰
۱-۳- آیین نامه اجرایی اخذ عوارض در مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۳۷۲/۱۰/۲۷ هیات وزیران با اصلاحات و الحاقات بعدی).....	۱۲
۱-۴- آیین نامه نحوه استفاده از زمین و منابع ملی در مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۳۷۲/۱۲/۲۳ وزرای عضو شورای عالی مناطق آزاد تجاری - صنعتی با اصلاحات بعدی).....	۱۳
۱-۵- آیین نامه مالی و معاملاتی سازمان های مناطق آزاد (مصوب ۱۳۹۱/۱۱/۲۹ وزیران عضو شورای هماهنگی مناطق آزاد تجاری - صنعتی و ویژه اقتصادی با اصلاحات بعدی).....	۱۴
۱-۶- تصویب نامه راجع به اتخاذ تصمیماتی در خصوص ورود کالا از مناطق آزاد تجاری - صنعتی به داخل کشور (مصوب ۱۳۸۲/۱۱/۱۹ هیات وزیران با اصلاحات بعدی).....	۱۵
۱-۷- بودجه جاری و سرمایه ای مناطق آزاد.....	۱۶
فصل ۲. بررسی و ارزیابی کلی بودجه منطقه آزاد کیش و ارس طی دهه ۹۰ شمسی.....	۲۱
۲-۱- ارزیابی بودجه منطقه آزاد کیش.....	۲۱
۲-۱-۱- موقعیت جغرافیایی.....	۲۱
۲-۱-۲- اهداف تاسیس منطقه آزاد تجاری - صنعتی کیش.....	۲۱
۲-۱-۳- عملکرد منطقه آزاد کیش.....	۲۲
۲-۲- ارزیابی بودجه منطقه آزاد ارس.....	۴۱
۲-۲-۱- موقعیت جغرافیایی.....	۴۱
۲-۲-۲- اهداف تشکیل منطقه آزاد ارس.....	۴۲
۲-۲-۳- عملکرد منطقه آزاد ارس.....	۴۳
فصل ۳. بررسی منابع و روش‌های کسب درآمد در مناطق آزاد شانگهای و جبل علی.....	۶۲
۳-۱- منطقه آزاد شانگهای چین.....	۶۲
۳-۱-۱- موقعیت جغرافیایی.....	۶۲
۳-۲- منطقه آزاد جبل علی.....	۶۵
۳-۴- تبیین چالش‌ها و موانع توسعه صادرات و جذب سرمایه گذاری خارجی از منظر عملکرد مالی.....	۶۸
فصل ۵. نتیجه گیری و جمع بندی.....	۷۱
منابع.....	۷۳

فهرست جداول

- جدول ۱. میزان جذب سرمایه‌گذاری داخلی در منطقه آزاد کیش (میلیارد ریال)..... ۲۲
- جدول ۲. میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی محقق شده در منطقه آزاد کیش (میلیون دلار)..... ۲۲
- جدول ۳. میزان صادرات از مبدا منطقه آزاد به کیش به خارج از کشور (میلیون دلار)..... ۲۲
- جدول ۴. میزان صادرات از منطقه آزاد کیش به سرزمین اصلی (میلیون دلار)..... ۲۳
- جدول ۵. تعداد واحدهای تولیدی فعال در منطقه آزاد کیش..... ۲۳
- جدول ۶. میزان درآمدها و هزینه‌های جاری، منابع و مصارف سرمایه‌ای در منطقه آزاد کیش (۱۳۹۲) (میلیارد ریال)..... ۲۳
- جدول ۷. میزان درآمدها و هزینه‌های جاری، منابع و مصارف سرمایه‌ای در منطقه آزاد کیش (۱۳۹۳) (میلیارد ریال)..... ۲۳
- جدول ۸. هزینه‌ها و مصارف منطقه آزاد کیش در سال ۱۳۹۳ (میلیارد ریال)..... ۲۳
- جدول ۹. میزان درآمدها و هزینه‌های جاری، منابع و مصارف سرمایه‌ای در منطقه آزاد کیش (۱۳۹۴) (میلیارد ریال)..... ۲۳
- جدول ۱۰. هزینه‌ها و مصارف منطقه آزاد کیش ۱۳۹۴ (میلیارد ریال)..... ۲۳
- جدول ۱۱. میزان درآمدها و هزینه‌های جاری، منابع و مصارف سرمایه‌ای در منطقه آزاد کیش (۱۳۹۵) (میلیارد ریال)..... ۲۴
- جدول ۱۲. میزان درآمدها و هزینه‌های جاری، منابع و مصارف سرمایه‌ای در منطقه آزاد کیش (۱۳۹۶) (میلیارد ریال)..... ۲۴
- جدول ۱۳. درآمد های جاری منطقه آزاد کیش ۱۳۹۶ (میلیون ریال)..... ۲۴
- جدول ۱۴. هزینه‌های جاری منطقه آزاد کیش ۱۳۹۶ (میلیون ریال)..... ۲۵
- جدول ۱۵. منابع سرمایه‌ای منطقه آزاد کیش ۱۳۹۶ (میلیون ریال)..... ۲۶
- جدول ۱۶. مصارف سرمایه‌ای منطقه آزاد کیش ۱۳۹۶ (میلیون ریال)..... ۲۷
- جدول ۱۷. میزان درآمدها و هزینه‌های جاری، منابع و مصارف سرمایه‌ای در منطقه آزاد کیش (۱۳۹۷) (میلیون ریال)..... ۲۷
- جدول ۱۸. درآمدهای جاری منطقه آزاد کیش ۱۳۹۷ (میلیون ریال)..... ۲۸
- جدول ۱۹. هزینه‌های جاری منطقه آزاد کیش ۱۳۹۷ (میلیون ریال)..... ۲۸
- جدول ۲۰. منابع سرمایه‌ای منطقه آزاد کیش ۱۳۹۷ (میلیون ریال)..... ۲۹
- جدول ۲۱. مصارف سرمایه‌ای منطقه آزاد کیش ۱۳۹۷ (میلیون ریال)..... ۳۰
- جدول ۲۲. میزان درآمدها و هزینه‌های جاری، منابع و مصارف سرمایه‌ای در منطقه آزاد کیش (۱۳۹۸) (میلیون ریال)..... ۳۱
- جدول ۲۳. درآمدهای جاری منطقه آزاد کیش ۱۳۹۸ (میلیون ریال)..... ۳۱
- جدول ۲۴. هزینه‌های جاری منطقه آزاد کیش ۱۳۹۸ (میلیون ریال)..... ۳۲
- جدول ۲۵. منابع سرمایه‌ای منطقه آزاد کیش ۱۳۹۸ (میلیون ریال)..... ۳۲
- جدول ۲۶. مصارف سرمایه‌ای منطقه آزاد کیش ۱۳۹۸ (میلیون ریال)..... ۳۳
- جدول ۲۷. میزان درآمدها و هزینه‌های جاری، منابع و مصارف سرمایه‌ای در منطقه آزاد کیش (۱۳۹۹) (میلیون ریال)..... ۳۴
- جدول ۲۸. درآمدهای جاری منطقه آزاد کیش ۱۳۹۹ (میلیون ریال)..... ۳۴
- جدول ۲۹. هزینه‌های جاری منطقه آزاد کیش ۱۳۹۹ (میلیون ریال)..... ۳۵
- جدول ۳۰. منابع سرمایه‌ای منطقه آزاد کیش ۱۳۹۹ (میلیون ریال)..... ۳۵
- جدول ۳۱. مصارف سرمایه‌ای منطقه آزاد کیش ۱۳۹۹ (میلیون ریال)..... ۳۶
- جدول ۳۲. میزان درآمدها و هزینه‌های جاری، منابع و مصارف سرمایه‌ای در منطقه آزاد کیش (۱۴۰۰) (میلیون ریال)..... ۳۷
- جدول ۳۳. درآمدهای جاری منطقه آزاد کیش ۱۴۰۰ (میلیون ریال)..... ۳۷
- جدول ۳۴. هزینه‌های جاری منطقه آزاد کیش ۱۴۰۰ (میلیون ریال)..... ۳۸
- جدول ۳۵. منابع سرمایه‌ای منطقه آزاد کیش ۱۴۰۰ (میلیون ریال)..... ۳۹
- جدول ۳۶. مصارف سرمایه‌ای منطقه آزاد کیش ۱۴۰۰ (میلیون ریال)..... ۳۹
- جدول ۳۷. محدوده جغرافیایی و وسعت منطقه آزاد ارس..... ۴۲

- جدول ۳۸. میزان جذب سرمایه‌گذاری داخلی در منطقه آزاد ارس (میلیارد ریال)..... ۴۳
- جدول ۳۹. میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی در منطقه آزاد ارس (میلیون دلار)..... ۴۳
- جدول ۴۰. صادرات از محل منطقه آزاد ارس به خارج از کشور (میلیون دلار)..... ۴۳
- جدول ۴۱. صادرات از محل منطقه آزاد ارس به سرزمین اصلی (میلیون دلار)..... ۴۳
- جدول ۴۲. تعداد واحدهای تولیدی مستقر در منطقه آزاد ارس..... ۴۳
- جدول ۴۳. میزان درآمدها و هزینه‌های جاری، منابع و مصارف سرمایه‌ای در منطقه آزاد ارس (۱۳۹۲) (میلیون ریال)..... ۴۳
- جدول ۴۴. میزان درآمدها و هزینه‌های جاری، منابع و مصارف سرمایه‌ای در منطقه آزاد ارس (۱۳۹۳) (میلیون ریال)..... ۴۳
- جدول ۴۵. میزان درآمدها و هزینه‌های جاری، منابع و مصارف سرمایه‌ای در منطقه آزاد ارس (۱۳۹۴) (میلیون ریال)..... ۴۴
- جدول ۴۶. میزان درآمدها و هزینه‌های جاری، منابع و مصارف سرمایه‌ای در منطقه آزاد ارس (۱۳۹۵) (میلیون ریال)..... ۴۴
- جدول ۴۷. میزان درآمدها و هزینه‌های جاری، منابع و مصارف سرمایه‌ای در منطقه آزاد ارس (۱۳۹۶) (میلیون ریال)..... ۴۴
- جدول ۴۸. درآمدهای جاری منطقه آزاد ارس ۱۳۹۶ (میلیون ریال)..... ۴۴
- جدول ۴۹. هزینه‌های جاری منطقه آزاد ارس ۱۳۹۶ (میلیون ریال)..... ۴۵
- جدول ۵۰. منابع سرمایه‌ای منطقه آزاد ارس ۱۳۹۶ (میلیون ریال)..... ۴۶
- جدول ۵۱. مصارف سرمایه‌ای منطقه آزاد ارس ۱۳۹۶ (میلیون ریال)..... ۴۶
- جدول ۵۲. میزان درآمدها و هزینه‌های جاری، منابع و مصارف سرمایه‌ای در منطقه آزاد ارس (۱۳۹۷) (میلیون ریال)..... ۴۷
- جدول ۵۳. درآمدهای جاری منطقه آزاد ارس ۱۳۹۷ (میلیون ریال)..... ۴۷
- جدول ۵۴. هزینه‌های جاری منطقه آزاد ارس ۱۳۹۷ (میلیون ریال)..... ۴۸
- جدول ۵۵. منابع سرمایه‌ای منطقه آزاد ارس ۱۳۹۷ (میلیون ریال)..... ۴۹
- جدول ۵۶. مصارف سرمایه‌ای منطقه آزاد ارس ۱۳۹۷ (میلیون ریال)..... ۵۰
- جدول ۵۷. میزان درآمدها و هزینه‌های جاری، منابع و مصارف سرمایه‌ای در منطقه آزاد ارس (۱۳۹۸) (میلیون ریال)..... ۵۰
- جدول ۵۸. درآمدهای جاری منطقه آزاد ارس ۱۳۹۸ (میلیون ریال)..... ۵۰
- جدول ۵۹. هزینه‌های جاری منطقه آزاد ارس ۱۳۹۸ (میلیون ریال)..... ۵۱
- جدول ۶۰. منابع سرمایه‌ای منطقه آزاد ارس ۱۳۹۸ (میلیون ریال)..... ۵۲
- جدول ۶۱. مصارف سرمایه‌ای منطقه آزاد ارس ۱۳۹۸ (میلیون ریال)..... ۵۳
- جدول ۶۲. میزان درآمدها و هزینه‌های جاری، منابع و مصارف سرمایه‌ای در منطقه آزاد ارس (۱۳۹۹) (میلیون ریال)..... ۵۴
- جدول ۶۳. درآمدهای جاری منطقه آزاد ارس ۱۳۹۹ (میلیون ریال)..... ۵۴
- جدول ۶۴. هزینه‌های جاری منطقه آزاد ارس ۱۳۹۹ (میلیون ریال)..... ۵۵
- جدول ۶۵. منابع سرمایه‌ای منطقه آزاد ارس ۱۳۹۹ (میلیون ریال)..... ۵۶
- جدول ۶۶. مصارف سرمایه‌ای منطقه آزاد ارس ۱۳۹۹ (میلیون ریال)..... ۵۶
- جدول ۶۷. میزان درآمدها و هزینه‌های جاری، منابع و مصارف سرمایه‌ای در منطقه آزاد ارس (۱۴۰۰) (میلیون ریال)..... ۵۷
- جدول ۶۸. درآمدهای جاری منطقه آزاد ارس ۱۴۰۰ (میلیون ریال)..... ۵۷
- جدول ۶۹. هزینه‌های جاری منطقه آزاد ارس ۱۴۰۰ (میلیون ریال)..... ۵۸
- جدول ۷۰. منابع سرمایه‌ای منطقه آزاد ارس ۱۴۰۰ (میلیون ریال)..... ۵۹
- جدول ۷۱. مصارف سرمایه‌ای منطقه آزاد ارس ۱۴۰۰ (میلیون ریال)..... ۶۰
- جدول ۷۲. هزینه‌های صدور مجوز در منطقه آزاد جبل علی..... ۶۶

فهرست نمودارها

- نمودار ۱. انواع تامین مالی مناطق آزاد از طریق بخش دولتی و خصوصی..... ۱۱
- نمودار ۲. روش‌های تامین منابع مالی مناطق آزاد..... ۱۱
- نمودار ۳. تامین منابع مالی مناطق آزاد از محل عوارض..... ۱۳
- نمودار ۴. منابع تامین مالی مناطق آزاد از محل استفاده از زمین و منابع ملی..... ۱۴
- نمودار ۵. بخش‌های مربوط به منابع بودجه‌ای آیین نامه مالی و معاملاتی مناطق آزاد..... ۱۵
- نمودار ۶. منابع تامین مالی مناطق آزاد از محل عوارض واردات کالاهای تجاری..... ۱۶
- نمودار ۷. انواع مصارف و منابع بودجه مناطق آزاد..... ۱۶

فهرست نقشه‌ها

- نقشه ۱. محدوده جغرافیایی منطقه آزاد کیش..... ۲۲
- نقشه ۲. محدوده جغرافیایی منطقه آزاد ارس..... ۴۲

ما در کشور خیلی امکانات داریم؛ البته بعضی از این امکانات طبیعی است، بعضی در این سالهای بعد از انقلاب به مرور به وجود آمده، [یکی از این فرصت‌ها و امکانات] مناطق آزاد تجاری [است]، اگر درست از آن استفاده بشود؛ نه آن جوری که در طول زمان به شکل نادرستی از آنها استفاده شد. اگر درست استفاده بشود، این مناطق آزاد یا مناطق ویژه اقتصادی جزو فرصت‌های کشور است.

بیانات در دیدار مردمی در آستانه انتخابات ریاست جمهوری چهاردهم ۱۴۰۳/۰۴/۰۵

تهیه شده در گروه تولید و تجارت اندیشکده اقتصاد مقاومتی